

VESTIXIOS DOS NOSOS DEVANCEIROS (VIII)

Santiago Prol

Logo do levantamento contra a invasión francesa -a comezos de maio de 1808-, a insurrección espallouse pola maioría dos recunchos do territorio español. Houbo mobilizacións populares coa conivencia de case todos os estratos eclesiásticos e civís. Conformáronse improvisados exércitos abandeirados polos cregos e pola fidalguía da maioría das contornas.

TRADICIÓN POPULAR

A guerra contra “o francés” comezara serodiamente en Galicia. Os galos non controlaran axeitadamente o territorio galego. Coas requisas apareceron os levantamentos das guerrillas, que remataron por desgonzar de vez aos invasores. En Ourense o bispo Quevedo Quintano (1776-1818) - o fundador do seminario-, rebelárase contra o bonapartismo. A piques de comezar a primavera de 1809, pasou polo centro da vila e o corazón das terras de Maceda un continxente gavacho cara a cidade lusitana de Porto. Os días 3, 4 e 5 de marzo daquel 1809, acougaron no Santuario dos Milagres as tropas francesas, “sen que fixeran dano algún, máis que comer e levar racións” (Paradela: 1929). O 10 de marzo o mariscal Soult entrou en Portugal por Chaves. No verán dese ano, Galicia quedou liberada pola teimuda intervención das guerrillas organizadas en belixerantes alarmas. Foi relevante o nobiliario consorte de Maceda, Xoán Xosé Caamaño e Pardo e o seu Rexemento de Infantería Conde de Maceda, custeado por el e a súa dona, a condesa Ramona Escolástica (*Alcatruz*: 2015).

A comezos do século XIX as parroquias posuían fundación de padroado. A de representación laica do conde de Maceda abranguía doce freguesías. Maceda funcionou como concello xa no primeiro período liberal (1812-14), aínda que foi abolido por Fernando VII ao decretar a volta ás divisións territoriais do Antigo Réxime ao regreso de Valençay. O monarca “felón, traidor e vil” en verbas de Unamuno, dera un golpe de estado apoiado polo Exército, os poderes económicos e a xerarquía eclesiástica. Coa anulación da Constitución de 1812, regresou a “escuridade”. Mesmo se produciu malestar xeneralizado que rematou en sublevacións contra o rei.

No ano 1820 Maceda aparece como cabeceira dun partido xudicial que insería daquela 15 axuntamentos. En 1821 o Concello de Maceda

figura no estado de repartimento de quintas “coa obriga de entregar cinco homes”, a maior das fixadas aos concellos daquel partido xudicial. A consolidación territorial do axuntamento -aínda que non definitiva no que respecta aos límites- data de 1836, con 56 entidades de poboación agrupadas en 11 parroquias. Seguimos ao presbítero ilustrado Manuel Vidal Rodríguez (1871-1941): “A vila de Maceda debería continuar figurando como cabeza do seu partido pola súa importancia e posición xeográfica, pese á vila de Allariz, sen que o abone outro motivo razoable que a vontade das leis. Mesmo cando recoñezan o seu erro, volverán as cousas ao seu antigo e natural modo de ser” (Vidal: 1909).

Ourense rematou sumándose aínda que con atrancos ao pronunciamento liberal de 1820, co triunfo da revolución que asentaría o Trienio Constitucional. Fernando VII xurou formalmente a constitución, aínda que por pouco tempo. O bispo Damaso Iglesias (1819-1840) involucrouse a fondo, enviando circulares aos abades, rexedores e cregos de toda a provincia, agromando partidas realistas moi belixerantes. A represión derivou nun axustizamento masivo nas terras de Maceda. No libro de defuntos da parroquia de Zorrelle consta que o 14 de agosto de 1823, “por mandato da Xustiza de Maceda, enterráronse nunha gabia, a carón do cemiterio desta igrexa, 16 homes que pasaron polas armas os soldados perto do pobo de Casasoá desta freguesía” (Bande / Madarnás: 1995).

En 1833 abrollou unha contenda civil xeneralizada á morte daquel nefasto rei. Era o comezo da Primeira Guerra Carlista, xa que logo o soberano deixara como herdeira á súa filla Isabel. Aquela decisión derivou en tres longas guerras civís até 1876. Exército e Igrexa decantáronse e recoñeceron a Isabel II. Naquel 1933 remataron formalmente os señoríos, aínda que algúns vestixios forais perduraron máis dun século. A Lei de Redención dos Foros (1926) permitiulle a moitos galegos a propiedade da terra que levaban traballando dende o medievo para o señor. Maceda medraba demograficamente. No último terzo do século XIX roldaba os 5.000 habitantes de feito. Neste territorio pelexouse a oito por abolir aquel arrendamento rural que mesmo se delongou até os anos 50 do século XX (Prol: 2009).

Os veciños da contorna de Maceda tamén se rebelaron contra outros trabucos que consideraban abusivos. Os feitos aparecen reflectidos nunha das primeiras obras literarias de Manuel Vidal ao que intertextualizamos. O 23 de marzo de 1870 foi unha data histórica que quedou fixada na memoria colectiva local. Aquel día xuntáranse na vila de Maceda uns 1.500 labregos do concello e abeirados, que se negaban a pagar o imposto de capitación

[os veciños chamábanlle “o consumo”]. Armados con carabinas, fouces, gadañas e aixadas cercaron a vila. Denantes os campesiños fixéranlle fronte a unha compañía que enviara o gobernador como apoio ao comisionado do fisco. Os veciños tocaran arrebatos nos igrexarios de todo o Val do Medo. Acordaran levantarse en masa ao primeiro repique xeral. A mobilización fora masiva. O rexeitamento ao “consumo” estaba xeneralizándose en toda a provincia de Ourense. En Maceda xermolara con máis vehemencia.

En chegando a Maceda a compañía militarizada parapetouse nas embocaduras da vila. A enxurrada do xentío fendeu o cordón de seguridade e mesmo caeu morto un número das forzas de seguridade. Na retirada refuxiáranse, xunto cos notábeis da vila, na Casa Consistorial. Sobre ela fixeran fogo os labregos, mesmo cun intento de prenderlle lume ao edificio. O alcalde de Maceda naquel intre era Xosé Roxel. Ao comezo do conflito o rexedor estaba a prol da causa dos campesiños, mesmo con apoios explícitos do rexedor. Porén, rematou refuxiándose con seus conselleiros e notábeis locais no interior da fortaleza medieval, que en Maceda coñecemos como A Torre. Radicada na parte alta da vila -nun outeiro dende o que se controla boa parte do Val do Medo-, antano fora asentamento castrexo primixenio.

A vila quedou ao arbitrio dos revolucionarios, que mesmo prenderan lume nunha palleira, propiedade do alcalde. Un criado do rexedor caera dun balazo e os soldados mataran a dous labregos. Ao día seguinte o gobernador militar de Ourense enviara reforzos ás ordes dun coronel para neutralizar a revolta, cun continxente de 150 soldados e 50 gardas civís ben fornecidos. Maceda, como sucedería máis veces ao longo da súa historia, estaba a servir de experimento de laboratorio. A loita delongouse tres días cun fato de campesiños resistindo ao pé da Serra de San Mamede. Aquele revolta agrarista saldouse con 4 mortos e máis de 25 feridos, xerando un trauma colectivo, logo da vindicación agrarista, que transcendeu alén do Val do Medo e do bispado de Ourense (Vidal: 1909).

O Concello de Maceda ao longo da segunda metade do século XIX foi mantendo crecemento demográfico notábel. En 1845 tiña 3.450 habitantes de dereito. En 1887 xa chegara aos 4.830, cun incremento de 1.380 habitantes en tan só 42 anos, que reflicte o “efecto chamada”. Houbo constante aumento da actividade económica, oportunidades no mundo agrogandeiro e no comercial. Unha dinámica que iría a máis até ben pasada a segunda metade do século XX [en 1940 o noso concello chegou ao seu máximo histórico con 6.285 habitantes de dereito]. Aquele Maceda era terra abondosa en cereais, patacas e castañas. Tamén explotaba e vendía gando de todo tipo. Fabricábanse tellas e cerámica ordinaria nas telleiras de

Maceda, Francos, Tioira e A Veiga. Na vila había un bo feixe de bazares, panadarías, farmacias, drogarías, ferraxerías, negocios de ultramarinos, ferreiros, carpinteiros, albardeiros, barbeiros, almacéns de viños e xamóns, fondas, pousadas, cafés, tabernas e casas de comidas (Risco: 1930).

Polas terras de Maceda tamén pulularon partidas carlistas ao longo do século XIX. O xeneral Vicente Sabariego estivo polo 1872, na III Guerra Carlista, acantonado no corazón da Serra de San Mamede ao abeiro de Castro de Escuadro, cun continxente duns 500 homes. Daquela estadia militarizada quedaron pisadas na enigmática máscara tradicional do Entroido desta contorna.

No 1873 e anos abeirados, o activista Manuel Campos Pousa, alcumado “O Farrapeiro”, actuaba con contundencia coa súa facción carlista pola contorna de Maceda, queimando rexistros civís e furtando fondos das recadacións. O 17 de setembro aquel mesmo ano unha cuadrilla carlista fusilou, perto do cumio da Serra de San Mamede, a Manuel Romero, veciño de Castro de Escuadro, ex tenente do Exército regular que loitara contra “o francés” por terras de Castela. Os carlistas pensaron que se quedara co diñeiro dunha partida que lle deixaran en custodia outros compañeiros a un criado seu de Xinzo da Costa que ía co cabalo, o sombreiro e a capa negra do seu amo. Aquel fatal equívoco trouxo a desgraza provocando o axustizamento do ex militar, que mesmo deu para unha copla popular: “Adeus Penedo Negro / estás cuberto de luto / que mataron a Manuel Romero / con tres tiros de trabuco”.

BIBLIOGRAFÍA

BANDE / MADARNÁS,: (1995), *Ourense no século XIX*. Deputación Provincial.

PARADELA, B,: (1929), *El Santuario de Nuestra Señora de los Milagros*. Madrid.

PROL, S,: (2009), *Nobres vencellados ao Castelo de Maceda*.Ourense.

PROL, S,: (inérito), *Maceda na Historia*.

RISCO, V,: (1929), *Geografía General del Reino de Galicia. Provincia de Orense*.

VIDAL, M,: (1909), *Don Porrazo o mi cubierto de plata*. Madrid.